

Elméleti nyelvészet MA

ELTE BTK Filozófia Intézet

Ismertető

2021

Elméleti nyelvészet

A hely

Az Elméleti Nyelvészeti Központ (korábban: Tanszék) nem olyan, mint a többi tanszék. A Nyelvtudományi Kutatóközpontban működik (Budapest, VI. Benczúr u. 33.), mint az ELTE által kihelyezett egyetemi központ, így az oktatók többsége nem az ELTE alkalmazottja, hanem a Kutatóközponté. A központot Gyuris Beáta vezeti, a tanszéki előadó, akihez mindennel fordulni lehet, Gárdai Kinga (gardai.kinga@nytud.hu, telefonszám: +361 342 9372/6016).

A szak honlapja: <http://www.nytud.hu/szakcsoport>

A dolog

Az elméleti nyelvészet (*általános nyelvészetnek* is hívják) a nyelvek általános törvényszerűségeivel foglalkozik, azokkal, amelyek az emberi természetből, az agyunk és a testünk felépítéséből adódnak. Ezért az elméleti nyelvészet nemcsak a nyelvek mélyebb megértéséhez, számítógépes kezeléséhez stb. járulhat hozzá, hanem az emberi természet jobb megértéséhez is. (Ehhez nem kell sok-sok nyelvet beszélni, csak a róluk szóló leírásokat, tanulmányokat kell érteni.)

A mi szakunk már több mint 30 éve nyújt elméleti nyelvészeti képzést; azóta mindig az volt az alapelvünk, hogy elméleti elfogultság nélkül, viszont a tudományos precizitás igényét mindig megkövetelve tanítsunk. (Ez nem jelenti azt, hogy minden oktató elfogulatlan (azaz többeknek van választott elméleti keretük, amiben rendszerint dolgoznak), de a hallgatóktól senki nem követeli meg, hogy valamilyen irányzathoz csatlakozzanak.)

Mit csinál az általános nyelvész?

A fizikusokat, vegyészeket, matematikusokat sose kérdezik, mivel is foglalkoznak valójában. Talán mert az emberek félnek, hogy a válaszból semmit sem fognak érteni. Bezzeg a nyelvészeket! Minket bátran faggatnak. Először megkérdezik, hogy hány nyelven tudunk. (Különösen, ha angolul tudó kérdezi, mert a *linguist* szó nem csak nyelvészt, hanem nyelvmestert, sok nyelven beszélőt is jelent.) Számok helyett persze azt válaszoljuk, hogy a nyelvészeknek nem kell sok nyelven tudnia. „És milyen nyelvvvel nyelvészkedsz?” – hangzik a másik jellemző kérdés. Ennek már több értelme van, mint az előzőnek: Sok nyelvész szakértője egy-egy nyelvnek vagy nyelvcsaládnak, amellet, hogy az általános nyelvészet érdekli. De sok olyan nyelvész is van, aki nem egy-egy konkrét nyelv nyelvtani problémáival foglalkozik, hanem általánosabb kérdésekkel. Azoknak a nyelvészeknek, akik egyes nyelvek, például a magyar nyelv nyelvtanán dolgoznak (és van mit dolgozni, mert minden nyelv nyelvtanában rengeteg tisztázatlan kérdés van), elvileg az általános nyelvészetben is képzettnek kell lenniük, mert a nyelvtanírás módszereivel az általános nyelvészet foglalkozik.

„A nyelvtanítás módszerei” – ez lenne hát az általános (más néven: elméleti) nyelvészet tárgya? A további kérdezősködést el lehet hátrítani ezzel a válasszal. De nem ez a teljes igazság. A vegyésznek sem az a fő dolga, hogy vegyi anyagokat és vegyi folyamatokat leltározzon, leírjon. Igaz, hogy a nyelvek rendszereinek általános törvényszerűségeit mind ismernünk kellene ahhoz, hogy a lehető legjobb és legegyszerűbb nyelvtanokat tudjuk írni. De egy csomó olyan jelenséget is nyelvészeknek kell felderíteniük, leírniuk, amelyek nem kerülnek bele az egyes nyelvek nyelvtanaiba.

Számtalan olyan oldala van a nyelvek életének, amely csak többé-kevésbé közvetetten függ össze a nyelvtanukkal. Ilyen például a történetük. Aztán hogy a gyerekek milyen időrendben, hogyan sajátítják el egy vagy több anyanyelvüket, hogy egymással érintkező nyelvközösségekben mi történik a részt vevő nyelvekkel, hogy hogyan felejtik el agysérülések vagy hosszú távollét következtében az emberek az anyanyelvüket, abból sok érdekes tanulság adódik, de a nyelvtanítás során közvetlenül nem tudjuk ezeket felhasználni. Pedig mindezekkel foglalkoznak nyelvészek, persze mindegyikkel másvalaki, ki mire szakosodott.

Az egyszeri ismerősnek a nyelvészetről a nyelvművelés is eszébe jut. Az – gondolom – már az eddigiekből is világos, hogy a nyelvművelőknek és az általános nyelvészeknek nem sok közös ügyük akad egymással. Persze a nyelv életéhez hozzátartozik, hogy időnként politikai vagy más okokból megpróbálják szabályozni, szabványosítani, és néha sikereket is érnek el ebben. A „helyes beszéd” harcosai azonkívül stilsztikával is foglalkoznak, ami szintén sok ponton érintkezik a nyelvészettel. De a beszélők (és írók) megrendszabályozása nem a nyelvész feladata. Újabban a nyelvész úgy is elháríthatja a választ, hogy a nyelvészet különböző alkalmazásairól kezd beszélni. Hogy a számítógépes helyesírás-ellenőrző programokat, a titkosírásfejtő programokat, a szöveges információt tömörítő, kivonatoló programokat nyelvészek írják. Hogy sok agysérülés diagnosztizálásához nyelvészeti módszerekre van szükség: a nyelvi sérülés jellegéből következtetni lehet az agysérülés jellegére. Hogy az idegen nyelvek tanításának módszereit csak nyelvészeti eszközökkel lehet fejleszteni. És így tovább.

Végül akármit válaszol is a nyelvész, az lehet, hogy hosszabb és sokszor bonyolultabb lesz, mint amit a vegyész vagy a fizikus mondana. Bonyolult jelenségeket csak bonyolult eszközökkel lehet megragadni, megmagyarázni. Márpedig szinte minden jelenség, ami a nyelvvel kapcsolatos, igen bonyolult, összemérhető, mondjuk, a kémiai folyamatokkal.

(Kálmán László – Nádasy Ádám: *Hajnali hárompercesek a nyelvről*.
<http://budling.nytud.hu/~kalman/arch/hajnali.pdf>)

Az arcok

Az oktatók nálunk nem az igazság megmondóinak tekintik magukat, hanem tanácsadóknak, akik esetleg segíteni tudnak abban, hogy megismerd a tudomány mai állását, és abban, hogy a megfelelő hozzáállással (sokszor kétkedéssel) olvasd mások elgondolásait — és fogalmazd meg a sajátjaidat. Ezért (persze a szigorú számonkérés mellett) leginkább segítőkészségre számíthatsz, meg arra, hogy egyenrangú félként kezelnek. Ebből következően a tanszéki életre leginkább a jó hangulatú, de sokszor élénk viták jellemzőek.

A legtöbb oktató a Nyelvtudományi Kutatóközpontban dolgozik főállásban, külső előadók meghívására ritkán van pénzünk, de azért előfordul (és sokan ingyen is hajlandók segíteni).

A magyar nyelv leírásával, rendszerével minden oktató foglalkozik, és általában más nyelveket is beszélnek, de az elméleti nyelvészet nem azt jelenti, hogy valakinek sok-sok nyelven kell tudnia!

Állandó oktatók:

Baló András Márton az alaktannal és a cigány nyelvvel foglalkozik. Nála végezhető a terepmunka, aminek keretein belül megismerkedhetünk a cigány nyelv szerkezetével, alapjaival és kipróbálhatjuk magunkat anyanyelvi beszélők között.

Bánréti Zoltán generatív mondattannal foglalkozik; alternatív általános iskolai tankönyveken is megjelenik a neve, mert az általános iskolai nyelvtanítás megreformálásával is foglalkozott. Ma főleg neurolingvisztikával foglalkozik.

Dékány Éva szakterülete a generatív és történeti mondattan.

Gyuris Beáta nálunk szerezte a PhD-jét, formális jelentéstannal és pragmatikával foglalkozik.

Komlósy András nyelvtanelmélettel, mondattannal és alaktannal foglalkozik. A grúz nyelv szakértője, tanítja is.

Mády Katalin fonetikus, beszédakusztikával és statisztikával kapcsolatos tárgyakat tanít.

Rebrus Péter főleg hangtannal, alaktannal és számítógépes nyelvészettel foglalkozik, de nagyon ért a matematikához és a logikához is.

Törkenczy Miklós hangtannal és alaktannal foglalkozik.

Az elmúlt 30 év folyamán meghatározó oktatóink voltak:

Kálmán László† (nyelvtanelmélet, számítógépes nyelvészet, formális jelentéstan, egyike a tanszék alapító oktatóinak), **Kiefer Ferenc**† (alaktan, lexikális szemantika, pragmatika, alapító tanszékvezető) és **Siptár Péter** (hangtan, állandó oktatónk és tanszékvezető több évtizeden át).

Rendszeresen felkért oktatók:

Bárkányi Zsuzsanna (hangtan), **Georgieva Ekaterina** (alaktan, mondattan), **Gráczki Tekla Etelka** (fonetika, statisztika), **Lagos Cortes Mátyás** (logika, konstrukciós nyelvtan, számítógépes nyelvészet), **Mittelholcz Iván** (számítógépes nyelvészet) és **Sass Bálint** (számítógépes nyelvészet).

Mások, akik korábban oktattak (és talán még fognak), a teljesség igénye nélkül:

Bartos Huba (generatív mondattan, alaktan, kínai nyelv, Nyelvtudományi Kutatóközpont, ELTE), **Biró Tamás** (hangtan, ELTE), **Halácsy Péter** (számítógépes nyelvészet), **É. Kiss Katalin** (generatív mondattan, Nyelvtudományi Kutatóközpont), **Kiss Zoltán** (hangtan, ELTE), **Lukács Ágnes** (pszicholingvisztika, BME), **Makrai Márton** (számítógépes nyelvészet), **Nádasdy Ádám** (hangtan, történeti nyelvészet), **Oravecz Csaba** (számítógépes nyelvészet), **Szigetvári Péter** (hangtan, ELTE), **Pléh Csaba** (pszicholingvisztika), **Simon Eszter** (számítógépes nyelvészet). **Surányi Balázs** (generatív mondattan, Nyelvtudományi Kutatóközpont, PPKE), **Zvolenszky Zsófia** (nyelvfilozófia, ELTE)

Ezt csinálják most a volt hallgatóink

Akik eddig nálunk végeztek, azoknak a 93%-a PhD-programokban tanult tovább. Ezeknek pedig a 30%-a neves külföldi egyetemekre ment, pl. Massachusetts Institute of Technology, University College London, Universiteit van Amsterdam, Universiteit Utrecht, Rijksuniversiteit Groningen, University of Edinburgh, Universität des Saarlandes, Universitetet i Tromsø. Akik már ott is végeztek, ma is nyelvészként dolgoznak. Az összes elméleti nyelvészet szakot végzett 24%-a a Nyelvtudományi Kutatóközpontban, 30%-uk magyar egyetemeken (ELTE, PPKE, BME), 10%-uk pedig külföldi egyetemeken (pl. Institut Jean Nicod, École Normale Supérieure, University College London, University of Utah, Rijksuniversiteit Groningen) dolgozik. További 14% olyan cégeknél van (fele-fele arányban Magyarországon és külföldön), amelyek számítógépes nyelvészettel és/vagy mesterségesintelligencia-kutatással foglalkoznak.

Kinek ajánljuk?

Bölcsészeknek, természettudósoknak, társadalomtudósoknak, matematikusoknak, számítógépeseknek, ha érdekli őket

- a nyelv és a gondolkodás viszonya, a nyelvelsajátítás,
- a nyelv és a társadalom viszonya,
- a nyelv mint rendszer vizsgálata, nyelvek hasonlóságai és különbségei,
- a számítógép „megtanítása” emberi nyelvek használatára.

Kifejezések magyarázata:

formális jelentéstan – A jelentéstannak az az ága, amely a jelentések megragadására logikai eszközöket használ.

generatív – Ahhoz a nyelvészeti irányzathoz tartozó, ami szerint a nyelvet mint mondatok halmazát kell felfogni, és ami azt tartja fő megmagyarázandó képességnek, hogy elvileg végtelen sok különböző mondatot tudunk alkotni, és képesek vagyunk megítélni, melyik mondat van az anyanyelvünkön, és melyik nincs.

lexikális szemantika – A jelentéstannak a szójelentésekkel foglalkozó ága.

neurolingvisztika – Azzal foglalkozik, hogy a nyelvi viselkedésünknek mik az alapjai az agy szerkezetében és működésében. Ennek megértéséhez pl. vizsgálja az agysérülésekkor megfigyelhető beszédzavarokat és megértési nehézségeket.

pragmatika – A nyelvhasználatunknak az a része, amely nem szorosan az anyanyelvünk tudásával kapcsolatos, hanem a nyelvhasználatra vonatkozó társadalmi szabályrendszerrel.

pszicholingvisztika – A nyelvi viselkedés lélektani oldalával foglalkozó tudományág, pl. a nyelv elsajátítását, a memória és a nyelvtudás viszonyát tanulmányozza.

Így lehet jelentkezni

A részleteket a felvi.hu és az ELTE BTK honlapján találod meg. Bármilyen BA- vagy BSc-végzettséggel lehet jelentkezni, és felvételi elbeszélgetésen kell részt venni. A felvételi anyagáról bővebben a szak honlapján (<http://www.nytud.hu/szakcsoport/ma/felveteli.html>) olvashatsz.

Miről fogsz tanulni?

Hagyományosan a nyelvészet fő ágai a jelentéstan (szemantika), a mondattan (szintaxis), a szóalaktan (morfológia) és a hangtan (fonetika és fonológia). Ezekén kívül fontos határterületek például a nyelv és a társadalom (szociolingvisztika), a nyelv és a lélek (pszicholingvisztika), a nyelv és az agy (neurolingvisztika) összefüggéseit vizsgálók. És ma a nyelvészet legfontosabb alkalmazási területe a számítógépes nyelvészet.

A jelentéstanban az az érdekes, hogy a szavak és kifejezések használatának számtalan finomságáról kell számot adnia, és arról, hogy amikor több kifejezésből áll egy bonyolultabb kifejezés, annak a jelentése hogy függ össze a részeinek a jelentésével. A szókincsünkben a jelentések olyan bonyolult módon fonódnak össze egymással, hogy a leírásuk csak matematikai eszközökkel lehetséges.

A mondattan és az alaktan azt próbálja megmagyarázni, hogy a legkülönbözőbb nyelvekben a több kifejezésből szerkesztett bonyolultabb kifejezések miért rendelkeznek sok hasonló vonással, mi az a korlátozott eszköztár, amiből a szavak, szóelemek összetartozásának a jelölésére az összes emberi nyelv merít.

A hangtan erősen összefügg a beszédhangok fizikai (akusztikai) tulajdonságaival is, meg a kézjesükkel is (az artikulációs tulajdonságaikkal), ezeknek a vizsgálatát hívjuk *fonetikának*. Ugyanakkor a mondattanhoz hasonlóan azt látjuk, hogy a

nyelvek egy korlátozott eszköztárból merítenek, amikor különböző nyelvekben a beszédhangok rendszerét (például egymással való váltakozásait) nézzük, ennek a tanulmányozását hívjuk *fonológiának*.

A szakunkon neurolingvisztikából és számítógépes nyelvészetből szakirányú képzés is van. A neurolingvisztikában arról lehet hallani, hogy az agy egészséges és rendellenes működése hogy befolyásolja a nyelvi viselkedést, és hogy mindebből hogyan lehet következtetni az agyunk működésére. Sőt, nemcsak hallani lehet erről, hanem kísérleteket, megfigyeléseket is lehet végezni. A számítógépes nyelvészetben azokat a mai módszereket lehet megismerni, amiket a nyelvészek arra használnak, hogy a természetes nyelvi viselkedést számítógéppel szimulálják, vagyis a beszéd és a szöveg befogadásának és felépítésének a megfigyelhető szabályszerűségeit próbálják matematikai és statisztikai eszközökkel számítógéppel reprodukálni.

Amikor végzel

Az MA-szakon háromféle végzettséget lehet majd szerezni: *specializáció nélkül* elméleti nyelvészet szakos bölcsész lehetsz, ez a legáltalánosabb lehetőség, különösebb szakosodás nélkül (ettől még lehet, hogy egy bizonyos nyelvészeti ágból többet hallgatsz, mint a többiből); ha viszont a *nyelvelmélet specializációt* választod, akkor valószínűleg eleve szakosított képzésben fogsz részt venni (tehát például kifejezetten fonológiai, mondattani vagy jelentéstani képzésben). A *számítógépes és neurolingvisztika specializációt* akkor választhatod, ha ezek közül a nagyon felkapott ágak közül érdekel valamelyik (ezekben tudunk speciális képzést nyújtani).

A tanterv

ELMÉLETI NYELVÉSZET MESTERKÉPZÉS: 120 kredit		
I. Alapozó Ismeretek: 18 kredit		
II. Szakmai törzsanyag: 30 kredit		
III. Differenciált szakmai anyag: 40 kredit		
<i>Specializáció nélkül</i>	<i>Nyelvelmélet specializáció</i>	<i>Számítógépes nyelvészet és neurolingvisztika specializáció</i>
Szabadon választható nyelvészeti tárgyak: 40 kredit	Kötelezően választandó szakirányon belül meghirdetett grammatikai tárgyak: 40 kredit	Kötelezően választandó szakirányon belül meghirdetett nyelvészeti tárgyak: 40 kredit
IV. Szabadon választható tantárgyak: 12 kredit		
V. Szakzárás: 20 kredit		

ELTE BTK – NYTK Kihelyezett Elméleti Nyelvészeti Központ

Nyelvtudományi Kutatóközpont

1068 Budapest, Benczúr u. 33.

H-1399 Budapest, Pf.: 701/518.

Telefon: (+36-1) 342-9372/6016

E-mail: gardai.kinga@nytud.hu

Honlap: <http://www.nytud.hu/szakcsoport/>